

Паўстанне 1830 - 1831 гг.

Да 180-х угодкаў

Леанід Лаўрэш

Паводле рашэння Венскага кангрэсу, частка Варшаўскага княства, якое стварыў Напалеон, ўвайшла ў склад Расійскай імперыі і атрымала назву Царства Польскае. Гэтая дзяржава ўяўляла сабой канстытуцыйную манархію і кіравалася двухгадовы сеймам і царом, якога ў Варшаве прадстаўляў намеснік. Пасаду намесніка заняў папечнік Касцюшкі генерал Заёнчак а галоўнакамандуючым польскім войскам напачатку стаў брат цара вялікі князь Канстанцін Паўлавіч. Пасля смерці Заёнчкі ў 1826 г. Канстанцін Паўлавіч стаў таксама і намеснікам. Царству Польскаму была наддзена канстытуцыя, якая, аднак, неаднаразова парушалася расійскімі ўладамі. Так, другі сойм ў 1820 г. адхіліў законнапраект, які скасоўваў уведзены яшчэ Напалеонам ў Польшчы суд прысяжных. На гэтым Аляксандар заявіў, што ён, як аўтар канстытуцыі, мае права быць яе адзіным тлумачальнікам. У 1819 г. была ўведзена папярэдняя цензура, якой да гэтага часу тут не ведалі. Скліканне трэцяга сойму доўгі час адцягвалася – абраны ў 1822 г., ён быў скліканы толькі ў пачатку 1825 г. Выбары адмяняліся, калі ў сойм праходзілі непажаданыя людзі, напрыклад, пасля таго, як у Калішскім ваяводстве быў абраны Вінцэнт Немаеўскі, выбарны былі касіраваны і прызначаны новыя, калі ж Каліш зноў выбраў Немаеўскага, ён быў наогул пазбаўлены права абірацца, а калі ён усё ж прыехаў у сойм каб заняць сваё месца дык быў арыштаваны на варшаўскай заставе. Царскім указам скасаваў публічнасць пасяджэнняў сейма і ў такой сітуацыі трэці сойм прыняў ўсе законы прадстаўленыя ў яго царом. Неабходна дадаць, што іншыя тэрыторыі былой Рэчы Паспалітай, гэта значыць Літва, Беларусь і Украіна (так званыя «восем ваяводстваў»), не мелі ніякіх канстытуцыйных правоў і гарантый.

У 1819 г. маёр Валярыян Лукасінскі, князь Ябланоўскі, палкоўнікі Кржыжаноўскі і Прондзінскі заснавалі Нацыянальнае масонскае таварыства, сябрамі якога стала каля 200 чалавек, у асноўным афіцэры. Пасля забароны масонскіх ложаў ў 1820 г. яно было пераўтворана ў глыбока канспіраванае Патрыятычнае грамадства. Адначасова існавалі таёмныя таварыства і за межамі «канграасовай» Польшчы: патрыётаў, сяброў, філаматаў (у Вільні), тампліераў (на Валыні) і інш. Рух быў неаднастайным па сваіх сацыяльных мэтам і падзяляўся на дзве вярхоўныя партыі: арыстакратычную (белія) з князем Чартарыйскім на чале і дэмакратычную (чырвоныя), кіраўніком якой лічыўся прафесар Леля-

вел – лідар і кумір універсітэцкай моладзі. Вайсковое крыло ўзначаліў падпаручнік гвардзейскіх грэнадэраў Высоцкі, інструктар школы падхарунжных, які стварыў законспіраваную вайсковую арганізацыю ўнутры самога нацыянальнага руху. Гэтыя дзве партыі раздзялялі толькі планы на будучыню Польшчы, але ўсе яны мелі адзіны ўяўленні пра паўстанне і пра будучыя межы (1772 г.).

Надзеі палякаў ажыліліся пасля аб'яўлення Расіяй вайны Турцыі ў 1828 г. Ліпеньская рэвалюцыя 1830 г. ў Францыі адрадыла надзеі ў польскіх патрыётаў. 12 жніўня адбыўся сход, на якім абмяркоўвалася пытанне аб неадкладным паўстанні, аднак было вырашана чакаць, бо трэба было схіліць на свой бок высокапастаўленых вайскоўцаў. Удалося дамовіцца з генераламі Хлапцкім, Станіславам Патоцкім, Крукавецкім і інш. Рух ахапіў амаль усіх афіцэраў, шляхту, жанчын, рамесныя цэхі, студэнцтва. Быў прыняты план Высоцкага, па якім сігналам для паўстання павінна было паслужыць забойства Канстанціна Паўлавіча і захоп казармаў рускіх войскаў. Выступленне прызначылі на 26 кастрычніка. У першыя дні кастрычніка на вуліцах былі расклееныя пракламацыі, з'явілася нават аб'ява, што Бельвядэрскага палаца ў Варшаве (месцазнаходжанне вялікага князя Канстанціна Паўлавіча) з новага года будзе вольным і здаецца ў наём. Вялікі князь перастаў выходзіць з Бельвядэра.

Апошній кроплай з'явіўся маніфест цара Мікалая з нагоды бельгійскай рэвалюцыі, з якога палякі дазналіся, што іх войска прызначана стаць авангардам у паходзе супраць паўстаўшых бельгійцаў. Пасля гэтага паўстанне было канчаткова прызначана на 29 лістапада.

З надыходам вечара 29 лістапада ўзброеныя студэнты сабраліся ў Лазянкоўскім лесе, а ў казармах войскі ўзяліся за зброю. У 6 гадзін вечара Пётр Высоцкі ўвайшоў у казарму падхарунжных і сказаў: «Браты, гадзіна свабоды надыйшла!», яму адказвалі крыкамі: «Жыве Польшча!».

Напад на Бельвядэрскага палаца быў даручаны Людвіку Набяляку з курсантам школы падхарунжных. Высоцкаму і Урбінскаму было даручана арыштаваць рускіх генералаў і афіцэраў, ксяндзу Бранікоўскаму – звярнуцца да народа ў горадзе.

Мікалай I інфармуе двор аб паўстанні 1830 г.

29 лістапада каля 8 гадзін вечара Набяляк разам з 5-ю падхарунжымі і 8-ю выкладчыкамі адправіўся ў Бельвядэр. Не сустракаючы супрацьдзеяння, змоўшы пранікні ў палац і кінуліся ва ўнутраныя пакоі шукаць вялікага князя Канстанціна Паўлавіча. Вялікі князь у гэты час знаходзіўся ў сваім кабінце разам з віца-прэзідэнтам Варшавы Любоўіцкім і генералам Жандрам. Калі раздаўся шум у суседнім пакоі, Любоўіцкі і генерал Жандр выбеглі з кабінета, каб даведацца з якой нагоды шум і былі забітыя паўстанцамі, але Любоўіцкі паспеў крыкнуць: «Князь, ратуйцеся, дрэнная справа». Стары камердынер князя дзверы на засаўку, але зрэшты, змоўшы і не думалі шукаць вялікага князя, прыняўшы за яго генерала Жандра. Між тым, вялікі князь, выйшаў чорным ходам і ўцёк ад аховы рускага коннагвардзейскага палка.

Паўстанцы адразу захапілі 40 000 патронаў і выдалі іх сваім войскам а потым без бою авалодалі самай важнай цвердзю ў Польшчы – Модлінам, пра якую Напалеон казаў: «Хто валодае цвердзю Модлін, той будзе валодаць і ўсёй Польшчай». У цвердзі паўстанцы знайшлі 5 000 000 патронаў і 60 гармат. Аднак становішча паўстанцаў не было устойлівым. Большая частка польскага войска не спяшалася далучыцца да іх, і яны не мелі агульнага кіраўніка. Таму многія сучаснікі лічылі, што калі б вялікі князь Канстанцін Паўлавіч адразу скарыстаўся верны-

мі яму войскамі і энергічна прыступіў да задушэння паўстання, то з вялікай верагоднасцю выйграў бы. Тым больш, што сярод кіраўнікоў паўстання пачаўся разлад. Але вялікі князь Канстанцін на наступны дзень, 30 лістапада, разам з усімі рускімі войскамі пакінуў Варшаву, стаў лагерам за тры версты ад сталіцы, у мястэчку Вержбі і пачаў чакаць далейшага развіцця падзей.

Пасля сыходу расейцаў з горада ўзмацнілася арыстакратычная партыя, якая спадзявалася ўступіць у перамовы з урадам імперыі і мільным шляхам дасягнуць жаданага выніку – стварэння незалежнай дзяржавы ў межах 1772 г. пад пратэктаратам Расіі. 4 снежня была сфармавана Адміністрацыйная рада з 7 чальцоў, уключачы Яўхіма Лялявеля, Юльяна Нямцэвіча і генерала Хлапцкага, які стаў галоўнакамандуючым польскіх войскаў. Узначалі раду князь Адам Чартарыйскі. Найбольш актыўных лідараў, Заліўскага і Высоцкага выдалілі з Варшавы, першага – для арганізацыі паўстання ў Літве, другога – капітанам ў войска. Узняўшы ўладу ў свае рукі, Адміністрацыйны савет адправіў дэпутацыю да Вялікага князя з тлумачэннем прычын выклікаўшых хваляванні і умоў на якіх паўстаўшыя гатовыя іх спыніць. Аднак вялікі князь лічыў, што палякі павінны быць удзячныя расейцам за тое, што для іх зроблена, таму ў перамовы ўступаць адмовіўся і разам з войскамі пакінуў тэрыторыю Царства Польскага.

18 снежня Адміністрацыйная рада была распушчана

і замест яе створаны часовы ўрад на чале з Адамам Чартарыйскім, у гэтым урадзе міністрам народнай асветы стаў Лялявель. Быў скліканы сойм, на якім не ўдалося выпрацаваць агульную палітыку дзяржавы на будучыню і ў сувязі з гэтым генерал Хлапцкі абвясціў сябе дыктатарам. Генералу Хлапцкаму ў час паўстання было 60 гадоў. Ён лічыўся адным з самых выдатных людзей свайго часу – меў велічную знешнасць сапраўднага генерала, быў сумленным, адкрытым і прамым чалавекам, меў харызму лідара, яго любілі жаўнеры. З ранніх гадоў Хлапцкі служыў у войску, пры Напалеоне ён удзельнічаў у вайне ў Іспаніі і французскай імператарыі, цаніў яго таленты і зрабіў генералам. Шанаваў яго і рускі ўрад, пры імператары Аляксандры I ён працягваў службу, пры Мікалаю I выйшаў у адстаўку і жыў у Варшаве як прыватная асоба, атрымліваючы ад французскага ўраду 6 000 франкаў пенсіі.

Стаўшы дыктатарам, Хлапцкі паспрабаваў ўступіць у перамовы з рускім імператарам і з еўрапейскімі ўладамі. Але Мікалай I адмовіўся ад перамоваў з польскім пасольствам і сустрэўся толькі з яго кіраўніком – князем Любецкім, як з міністрам фінансаў Царства Польскага. Праз яго цар перадаў палякам каб яны неадкладна здавалі зброю і прасілі яго літасці. З гэтым адказам 25 студзеня 1831 г. дэпутацыя вярнулася ў Варшаву.

Хлапцкі сабраў сойм і паведаміў аб рашэнні рускага цара, пасля чаго прапанаваў сойму пайсці на кампраміс, бо разумейце што ў выпадку поўнамаштабнай вайны ў Польшчы

шанцаў не будзе. Але «чырвоныя» ў сойме асвісталі дыктатара і запатрабавалі канчатковага разрыву з імперыяй, «што будзе, тое будзе» крычалі дэпутаты. Па парадзе графа Рамана Солтыка, сойм пастанавіў пазбавіць рускую імператарскую фамілію права на польскую карону. Таму Хлапцкі, склаў з сябе званне дыктатара і камандуючага войскамі. Камандуючым арміяй сойм прызначыў Міхала Радзівіла – чалавека добрага, сумленнага, але мяккага і падатлівага і зусім не палкаводца. Таму польскае кіраўніцтва ўпрасіла Хлапцкага заўсёды быць пры Радзівілу і дапамагаць яму ва ўсім.

Расійскі імператар ўспрыняў рашэння сойму як асабістую абразу. 24 студзеня стотысячная руская армія з 336 гарматамі, пад камандаваннем фельдмаршала Дыбіча – Забалканскага, уступіла на тэрыторыю Польшчы. Акрамя гэтых войскаў, да межаў Польшчы рухаліся 13 казацкіх палкоў з Дону і такім чынам усё рускае войска налічвала каля 180 000 чалавек. З супрацьлеглага боку было выстаўлена 140 000 чалавек і 146 гармат.

Паўстаўшымі быў прыняты план, паводле якога галоўныя польскія сілы (каля 70 000 чалавек) размяшчаліся на поўнач ад Варшавы, кантралюючы дзве дарогі – Ковенскую і Берасцейскую. Пры набліжэнні непрыяцеля польскае войска павінна было не дапусціць ворага да Варшавы ўступіць у генеральную бітву.

1 лютага рускае войска першы раз сустрэлася з польскім, пасля гэтага невялікія сутычкі адбываліся штодня, калі нарэшце 19 лютага каля Ваўра (у XIX ст. ў гэтым месцы была карчма на дарозе Менск – Варшава, за 7 верст ад тагачаснага прыгарада Варшавы – Прагі) адбылася першая значная бітва якая працягвалася 7 гадзін, расейцы ў гэтай бітве страцілі каля 4 000 чалавек. 25 лютага рускае войска ў 76 000 чалавек пры 250 гарматах падыйшла да паселішча Грохаў (каля Варшавы), дзе па раней прынятым плане іх ужо чакала польская армія ў 60 000 чалавек. Адбылася знакамітая Грохаўская бітва. Яна пачалася ў 9 гадзін раніцы і працягвалася да 5 гадзін вечара. Палякі зноў біліся мужна і стойка, але ўсё ж у выніку адступілі да Варшавы. У бітве быў паранены генерал Хлапцкі. Рускі галоўнакамандуючы тры дні прастаяў на поле бітвы, чакаючы здачы Варшавы, але на чацвёрты дзень ён даведаўся, што палякі ўмацоўваюць сваю сталіцу і здавацца не думалі. Пасля гэтага рускае войска адступіла на поўдзень ад Варшавы і пачало чакаць прыбыцця асаднага парку каб прыступіць да аблогі горада.

(Працяг у наст. нум.)

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Юрась Бабіч, Вольга Іпатава, Юрась Каласоўскі, Грына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Алесь Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23. Газета падпісана да друку 10.05.2011 г. у 10.00. Замова № 1002. Аб'ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў. Падпісны індэкс: 63865. Кошт падпіскі: 1 мес.- 2130 руб., 3 мес.- 6390 руб. Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для поштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by

(Працяг. Пачатак у
папярэднім нумары.)

Польскі сойм зняў Радзівіла з пасады камандуючага войска і прызначыў на гэтае месца Скржынецкага. Новы галоўнакамандуючы меў 45 гадоў, быў родам з Галіцыі, адукацыю атрымаў у Львове. Ва ўзросце 23 гады ён уступіў у войска Напалеона і ўдзельнічаў у паходзе на Расію 1812 г. Пасля стварэння Царства Польскага Скржынецкі жыў у Варшаве і быў камандзірам 8-га пяхотнага палка.

Скржынецкі загадаў свайму войску выйсці з Варшавы, і пачаўся шэраг больш-менш значных бітваў, у адной з іх, пры Дэмбе-Велькай рускі 6-ты корпус барона Розена быў разбіты і страціў каля 4 000 забітых і 3 000 параненых. Рускія аўтары сцвярджаюць, што параза была б яшчэ мацнейшай, каб не ўстойлівасць 47 рускага егерскага палка, якім камандаваў палкоўнік Квіцінскі – палка па нацыянальнасці. Але 26 траўня ў бітве пад горадам Астраленкай, польскае войска якое мела 40 000 супраць 70 000 рускіх, было разбіта і адступіла да Варшавы. Аднак пасля бітвы расейскае войска таксама было не ў лепшым стане, і таму Дыбіч не пераследаваў польскае войска, а адступіў да Пултуска

Паўстанне ў Літве

Практычна адначасова з паўстаннем у Польшчы адбылося паўстанне ў Літве і на Валыні. Ужо 1 снежня 1830 г. расейскія ўлады ўстанавілі васнае становішча ў Віленскай, Гарадзенскай і Менскай губернях і ў Беластоцкай акрузе. Пачаліся арышты патэнцыйных удзельнікаў паўстання і канфіскацыя зброі, але ўсяроўна, напрыканцы 1830 г. па паведах пачалася падрыхтоўка да паўстання. У канцы студзеня 1831 г. з ініцыятывы Лелявеля ў Вільні паўстаў Цэнтральны Камітэт, які быў павінен арганізаваць і ўзначаліць паўстанне на Літве. У склад камітэта ўвайшлі Антоні Гарэцкі, Станіслаў Шумскі, Людвік Забржыцкі, Эдвард Ромер, Юстын Грабніцкі, Міхал Балінскі і Леан Рагалінскі.

Кожны павет трымаў сувязь з Камітэтам праз свайго дэлегата. У Дзісенскім павеце гэта быў Аляксандр Лапацінскі, у Браслаўскім – Віктар Грынцэвіч, у Расіенкім павеце на сувязі з Камітэтам былі Юліюш Грушэўскі і Дабраслаў Каліноўскі, ва ўпіцкім – Казімір Трускоўскі. Пачатак паўстання Ігат Дамейка сустрэў у Лідскім павеце, знаходзячыся пад наглядом паліцыі ў маентку Заполле. У пачатку красавіка да Дамейкі прыбыў пасланец Віленскага камітэта для каардынацыі дзеянняў. З мемуараў

Дамейкі вядома аб стасунках Камітэта з Гарадзенскай губерняй. Напрыклад па рашэнні Камітэта паўстанцы павінны былі сабрацца ў трох месцах губерні: у Лідскім павеце каля Васілішак, у Слонімскай ў Харабравецкай пушчы і ў Навінскіх лясах пад Наваградкам. Шчапінскі, адзін з паўстанцаў з Белавежскай пушчы прыязджаў у Вільню ў сакавіку, каб скаардынаваць свае дзеянні. Але ў цэлым Камітэт не змог каардынаваць дзеянні паўстанцаў і пасля выбуху паўстання ў Жмудзі страціў уплыў.

На пачатку паўстання расейскіх войскаў у Літве было адносна не многа. У Вільні знаходзілася брыгада 5-й пяхотнай дывізіі (2-га корпуса) сілай каля 3 200 чалавек, у гарадах стаялі невялікія залогі (напрыклад у Менску была пакінута залага батальён Архангельскага палка з 2-мя гарматамі). Аднак праз нашу тэрыторыю ў гэты момант рухаліся ў Польшчу войскі 3-га расейскага корпуса і ў выпадку неабходнасці яны павінны былі аказаць падтрымку мясцовым залогам. У палове сакавіка расейскі ўрад на нашай тэрыторыі прызначыў рэкруцыя наборы і планавалі ўзяць хлеб і фураж для войска. Гэта ініцыявала паўстанне. Напрыклад, у Жмудзі пасля абвешчання 9 лютага расейскага ўказу пра мабілізацыю рэкрутаў шмат мужчын схавалася ў лесе, і з іх пачалі фармавацца першыя паўстанцкія аддзелы.

26 сакавіка аддзелы паўстанцаў якія складаліся са шляхты і сялян, з трох бакоў напалі на Расіены і занялі горад. Пры гэтым была абязброена залага (60 чалавек) і захоплены скарб. Адрозна была абвешчана незалежнасць Літвы. Вызваляліся рэкруты і арыштанты, рускіх чыноўнікаў бралі ў палон, людзі пачалі насіць трохкаляровыя кукарды. Было вырашана каб кожныя два дымны выставілі па аднаму ратніку, была арганізавана вытворчасць зброі, нарыхтоўка абмундзіравання і рыштунку. Блізкасць Прусіі палегчыла набыццё пораху і свінцу.

28 сакавіка былі узяты Шаўлі, Тэльшы і Панявежа. Калі ў Коўні прагэта даведлася расейская адміністрацыя, было вырашана ўжыць жорсткія меры. Палкоўнік Барталамей, які з лейб-гвардзейскім конна-піянерным эскадронам чакаў прыбыцця пантонаў, атрымаў загад 29 сакавіка выступіць супраць інсургентаў са сваім эскадронам і дадатковымі 4-мя ротамаі з 4-мя гарматамаі (усяго

Паўстанне 1830 - 1831 гг.

Да 180-х угодкаў

Войцах Косак. Улан супраць казака - эпізод Лістападаўскага паўстання.

1 200 чалавек). У той жа дзень камандзір паўстанцаў Ігнат Станевіч сабраў некалькі тысяч чалавек і рушыў у Эйраголу насустрач Барталамею, аднак 31 сакавіка паўстанцы былі разбіты, частка аддзела разбеглася ў розных кірунках а частка адступіла. Барталамей заняў Расіены. Аднак ён не змог доўга ўтрымацца ў Расіенах, пакінуў горад, быў прысунуты інсургентамаі да мяжы з Прусіяй і праз некаторы час са сваім атрадам інтэрнаваны ў Прусіі.

Тэльшынскія паўстанцы ўздоўж мяжы рушылі да Палангі, па дарозе абязбройваючы памежныя заслоны. Іх мэтай было ўзяць Палангу і арганізаваць марскія пастаўкі ад знешніх сяброў. Горад ўдалося ўзяць, але неўзабаве паўстанцы былі адтуль выбіты. У канцы сакавіка інсургенты спрабавалі злучанымі сіламаі ўзяць Коўню, але былі адкінутыя ад горада.

У Літву пачалі сцягвацца рускія войскі: 1-я ўланская дывізія (3,5 т. шабель) знаходзілася на маршы, 2-я пяхотная брыгада займала Жамойць, 3-я пяхотная брыгада брала пад кантроль Гародню, Мерач, Коўню, 5-я пяхотная дывізія знаходзілася ў раёне Вільні, 6-я пяхотная дывізія ішла да Слоніма, 7-я рухалася да Берэся. Між тым паўстанне не сціхала, а разгаралася вакол Вільні: 4 красавіка паўсталі Ашмяны, 11 красавіка Свянцянны, а таксама Відзы, Трокі, Гальшаны. Паўстанне пачыналася і ў Гарадзенскай ды Менскай губернях.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч

Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Юрась Бабіч, Вольга Іпатава,
Юрась Каласоўскі, Ірына Марачкіна,
Леакадзія Мілаш, Аляксандр Петрашкевіч,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль,
Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў.
<http://nashaslova.mns.by/>

Леанід Лаўрэш

хутка абкружыўшы цэлыя Ашмяны, кожнага чалавека, хоць і бяззбройнага забілі. Маскалі ўехалі ў горад з вялікім крыкам. Габрэі сустракалі іх з вялікай радасцю, але яны ўсё роўна пачалі ўзломваць крэмы габрэяў, за што іх лаяў палкоўнік. Потым пачалі рабаваць касцёлы. Дамініканскі ўзламалі, абрабавалі, чатырох людзей, якія схаваліся ў касцёле зарэзалі. Дзверы і замак мураванага касцёла ніяк не маглі ўзламаць, дзверы высадзілі стрэлам з гарматы, потым спалілі архіў і забілі траіх чалавек. Францішканаў таксама абрабавалі... забраўшы дарагія рэчы. Абрабавалі дамы гараджан, у дамах не засталося нават ні падлог ні аконных шыбаў. Гараджаніна, якога знаходзілі ў хаце, не разбіраючыся, забілі... іных... збілі неміласэрна бізунамаі і агаліўшы палову галавы, адпускілі...".

Сучасны расейскі гісторык Матвееў А. У. піша: "Яшчэ 1 снежня 1830 г. быў сфармаваны зборна-лінейны полк. Камандзірам палка быў прызначаны будучы атаман Каўказскага лінейнага казацкага войска палкоўнік П. С. Вярзілін, баявы афіцэр, які меў багаты досвед ваіны з горцамаі і туркамаі. 13 снежня 1830 года зборна-лінейны полк... выступіў з Стаўрапаля ў горад Гародню. Лінейцы былі ўключаныя ў мерапрыемствы, накіраваныя супраць паўстанцаў у Літве... Неабходны былі рашучыя меры. Асабліва буйныя сілы ракашан былі сканцэнтраваны ў раёне г. Ашмяны, дзе гаспадарыў аддзел графа Пшаздзецкага, які налічваў 2,5 тыс. чалавек. 1 красавіка (14 па новым стылі – Л. Л.) Храпавіцкі паслаў у Ашмяны аддзел з 300 лінейцаў, 500 чалавек пяхоты пры 4-х гарматах пад агульным камандаваннем палкоўніка Вярзіліна... бой быў непрацяглым, за некалькі гадзін справа скончана, адноўлены спакой, які абышоўся інсургентамаі коштам 350 чалавек... з тых часоў... слова «чаркес» рабіла жахлівае дзеянне... Гэтая атака лінейцаў, як пісаў польскі мемуарыст, перайшла ў нагром: казаки не ішкадалі нікога на сваім шляху, рабавалі габрэйскія крэмы, касцёлы, дамы. Многіх жыхароў Ашмян прывязалі да гармат і прывялі ў Вільню, іншым галілі галавы. На справу ў Ашмянах цар Мікалай I адразаваў наступным чынам: «Справы літоўскія выпраўляюцца, урок Ашмянаў быў дзейсны» (Матвеев О.В. Под Варшавой і Вайценом. <http://slavakubani.ru/>).

Адам Міцкевіч у кнізе польскага народа і польскага пілігрымства, у "Літані пілігрымскай" пісаў: "Праз пакутніцтва жыхароў Ашмян забітых у касцёлах і дамах Пана, Вызвалі нас, Пане". (Працяг у наст. нумары.)

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Адрас рэдакцыі:
231293, Лідскі р-н, в. Даліна.
Адрас для поштовых адпраўленняў:
231282, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: naszaslova@tut.by

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 16.05.2011 г. у 10.00. Замова № 1003.
Аб'ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес. - 2130 руб., 3 мес. - 6390 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Далейшае развіццё паўстання на Літве

Асноўнае харчовае забеспячэнне рускай дзейнай арміі ішло з Літвы і таму паўстанне ў Літве моцна ўплывала на поспех баявых дзеянняў у Польшчы. З ліку 11 паветаў Віленскай губерні 9 кантралявалася інсургентамі, а праз нейкі час пад іх кантроль перайшлі і астатнія Свянцянскі і Брацлаўскі паветы. Пад поўным кантролем рускіх заставалася толькі 3 гарады – Вільня, Коўня і Відзы (тут адзел палкоўніка Кахоўскага пераахучаў пераходу горада інсургентам), але менавіта ў гэтых гарадах знаходзіліся галоўныя дзеячы паўстання.

У Менскай губерні паўстанне пачалося пазней чым у Віленскай – на пачатку красавіка з Дзісенскага і Вілейскага паветаў. Аднак пры набліжэнні 2-га Тэплярскага казачкага палка, вілейскія інсургенты пад камандаваннем былога палкоўніка французскай арміі Радзішэўскага адыйшлі да Мядзеля, дзе занялі зручную пазіцыю ў лясістай і балоцістай мясцовасці. Адзел папоўніўся і дасягнуў колькасці ў 3 000 чалавек пяхоты і 300 вершнікаў. Радзішэўскі меў нават артылерыю – адна шляхетная дама падарыла яму дзве 4-х фунтовых гарматы, якія былі закапаныя ў зямлі і чакалі сваёй пары з часоў апошняга падзелу Рэчы Паспалітай.

З трох гарадоў, якія кантраляваліся расейцамі найбольшае значэнне мела Вільня. Вызваленне Вільні, акрамя сімвалічнага, мела і вялікае практычнае значэнне: у горадзе былі сканцэнтраваны вялікія запасы зброі, амуніцыі, прадуктаў харчавання. Аднак штурм горада быў вельмі складанай справай бо залога Вільні складалася з 3 000 салдат рэгулярнай арміі і тым не менш інсургенты вырашылі штурмаваць горад. Аб'яднаныя сілы ўзначаліў камандзір упіцкіх паўстанцаў Караль Залускі – чалавек, які карыстаўся усеагульнай павагай і даверам, але не меў ваеннага досведу і неабходных ведаў. Быў выпрацаваны план, згодна з якім Залускі зрабіў наступныя распараджэнні: Віленскі павет павінен засяродзіць свае ўзброеныя сілы на вількамірскай дарозе, каля Мейшаголы, у адным пераходзе ад Вільні, Свянцянскі і Брацлаўскі паветы – на такой жа адлегласці ад горада, каля Няменчына, па дынабургскай дарозе, Ашмянскі павет – па менскай дарозе, нарэшце ўзброеныя сілы Трокскага, Вількамірскага і Панявешскага паветаў павінны былі засяродзіцца каля Еўя на ковен-

скай дарозе. Такім чынам спадзяваліся сабраць 16–20 тысяч чалавек на адлегласці 20–30 вёрст вакол Вільні а потым дзейнічаць па абставінах. Каб засцерагчы сябе звонку, ковенскім інсургентам пад камандай Прозара было даручана назіраць за расейцамі з боку Коўні і ахоўваць рачныя пераправы, вількамірцы павінны былі ўтрымліваць расейцаў з боку Дынабурга, а паўстанцы Жамойцкі – з боку Курляндзі. Кожны адзел зрабіў запас харчавання на 14 дзён і арганізоўваў забеспячэнне ўсім неабходным.

16 красавіка Залускі з аддзеламі з Трок і Панявезжы, якімі камандавалі Агінскі, Матусевіч і Білевіч, пераправіўся праз Вілію каля Чабішак і да вечара заняў пазіцыю недалёка ад Еўя. Тут сабралася да 3000 чалавек, з іх 150 вершнікаў, аднак толькі 1 000 была ўзброена стрэльбамі а 2 000 былі касінерамі. Расейскі камандуючы Храпавіцкі, атрымаў звесткі пра тое, што вялікая колькасць інсургентаў збіраецца на левым беразе Віліі і 18 красавіка выслаў туды толькі што вярнуўшага з Ашмянаў палкоўніка Вярзіліна з 300 казакамі, дзвюма ротамі Белазерскага палка і дзвюма гарматамі. Інсургенты, даведаўшыся пра набліжэнне расейцаў, вырашылі атакаваць першымі. Залускі рушыў наперад з конніцай, а Білевіч ішоў за ім з пяхотай. Казакі заўважлі кавалерыю інсургентаў і імітавалі адступленне, прывёўшы такім чынам паўстанцаў да сваёй пяхоты і артылерыі. Сустрэтыя кулямі і карчечку інсургенты адступілі. Білевіч паспешна заняў абарону каля паселішча Аўсянішкі і адкрыў моцны ружэйны агонь па расейцах. Вярзілін, пазбягаючы страт, загадаў запаліць паселішча, пасля чаго пяхота Білевіча адступіла з селішча ў лес. Казакі пераследвалі інсургентаў да лесу, пасля чаго вярнуліся ў Вільню. Пасля падыходу некалькіх свежых аддзелаў, інсургенты вырашылі ўмацавацца каля Аўсянішак, але ў гэты час ім стала вядома аб падзенні Ашмян і разгроме расейцамі паўстанцаў Прозара каля Коўні. Гэта інфармацыя прымусіла інсургентаў 24 красавіка адыйсці за Вілію.

У красавіку да Вільні падыйшлі рускія падмацаванні: 1-шы егерскі полк, 1-я і 2-я брыгады 1-шай уланскай дывізіі, Ладажскі полк. Для дзеяння ў супраць інсургентаў з Пецяярбурга даслалі план, сэнс якога быў у тым, каб выка-

рыстоўваць Вільню ў якасці базы, і дзейнічаць «як для ачышчэння найважнейшых шляхоў, так і для пераследу інсургентаў невялікімі рухомымі калонамі». Частка войскаў пад камандаваннем генерала Атрошчанкі павінна была ахоўваць Ашмянскі павет і дарогу на Менск і Гародню, іншая частка пад камандаваннем генерала Хілкова павінна была ўзяць пад кантроль дарогу на Пецяярбург праз Відзы і Дынабург, а генерал Суліма са сваімі войскамі павінен быў заняцца пацыфікацыяй Жамойці. Невялікія аддзелы планаваліся выкарыстаць для «ачышчэння» наваколяў Вільні.

20-га красавіка з Вільні выступіў Атрошчанка з паўтара батальёнамі 11-га егерскага палка, эскадронам гусарскага эрц-герцага Фердынанда палка і 6-ю гарматамі, трохі пазней выйшаў генерал Шырман з аддзелам складзеным з 7-га і 8-га егерскага палка і 4 гарматамі. У кожным з гэтых аддзелаў было каля 1200 чалавек. Атрымаўшы звесткі, што інсургенты Пшадзецкага збіраюцца ў Вішнеўскіх лясах, Атрошчанка рушыў туды і 24 красавіка інсургенты не прымаючы бой адступілі ў густыя лясы да Рума. Адзел Атрошчанкі, узмоцнены ўланскім Вялікага князя Міхаіла Паўлавіча палком, вырашыў дзейнічаць супраць паўстанцаў ў двух кірунках: з Бакштаў і з Валожына. Для гэтага ён рушыў палкоўніка Севасцянава з 2-мя ротамі, эскадронам уланаў і 2-мя гарматамі праз Валожыны, а частка уланаў і казакоў заступілі дарогу інсургентам на Бакшты. Севасцянаў напаў каля вёскі Рум на інсургентаў (каля 2 000 чалавек). Пасля бою, страціўшы да 100 чалавек, інсургенты рассяліся. Пузырэўскі пісаў: «галоўныя дзеячы паўстання ў Ашмянах альбо былі ўзятыя ў палон, або збеглі. Паўстанню ў Ашмянах быў нанесены рашучы ўдар».

Генерал Шырман, сустракаючы па шляху толькі невялікія аддзелы паўстанцаў, перш рушыў на Панявезжы, адкуль, аднаўляючы па дарозе рускую адміністрацыю, пайшоў на Шаўлі, каб злучыцца там з войскамі генерал-губернатора Палена, якія ішлі туды з Мітавы. Залускі спрабаваў заступіць Шырману шлях на Шаўлі, але не змог гэтага зрабіць. Барон Пален выступіў з Мітавы з войскамі складзенымі з палкоў 4-й рэзервовай дывізіі (Неўскі, Сафійскі, Нараўскі, Капорскі, 2 эскадроны і 6 гармат) ў колькасці 2 000 чалавек. Разбіўшы паўстанцаў Тышкевіча і пад Янішкамі, паўстанцаў Херубовіча і Шаўміёта, Пален 8 траўня злучыўся з Шырманам ў Шаўлях.

Войскі князя Хілкова (12-ы егерскі полк, і Сібірскі ўланскі полк з 8 гарматамі) выступілі 29 красавіка з Вільні да Вількаміра, дзе 30 красавіка разбілі інсургентаў каля Мейшаголы. Пасля гэтага ён рушыў да Свянцянаў але паўстанцы Барткевіча загадзя сышлі з горада і 7 траўня рускія войскі увайшлі ў Свянцянны.

29 красавіка рускія войскі (Ладажскі пяхотны і два уланскія палкі) выйшлі з Вільні на Кейданы. На наступны дзень інсургенты Прозара забралі мост праз раку Нявужу і спрабавалі не прапусціць войскі, але да вечара расейцы пераправіліся на другі бераг.

Генерал Суліма таксама выправіўся да Шаўлёў, каб прыняць у Шырмана вялікі транспарт з боепрыпасамі, прыведзенымі з Дынабурга. Залускі, дазнаўшыся пра набліжэнне рускіх, загадаў Прозару адыйсці да Бейшаголы і назіраць за рухамі непрыяцеля, сам жа сабраў злучаныя сілы і падыйшоў да Панявезжы. 5 траўня сутыкнуліся з расейскімі войскамі і атрымалі паразу.

Пасля гэтага паўстанцы

Леанід Лаўрэш

скага павету.

9 траўня дзісенскія паўстанцы напалі на свой павятовы горад, руская залога пасля некалькіх стрэлаў адступіла, але праз тры дні падыйшоў палкоўнік Маркаў з 3-ма батальёнамі пры 2-х гарматах і інсургенты вярнуліся ў Лужкі, дзе і злучыліся з Радзішэўскім. Такім чынам у гэтым месцы сканцэнтравалася каля 5–6 тыс. інсургентаў.

Між тым генерал Саф'янаў атрымаў падмацаванне – два эскадроны ўланаў, і 16 траўня яму ўдалося разбіць паўстанцаў Радзішэўскага. З наступу рускіх войскаў і набліжэння рэзервовай арміі графа Талстога, інсургенты вырашылі адыходзіць у Вількамірскі павет, каб быць бліжэй да мяжы. Каб падмануць рускіх, адна, лепш ўзброеная частка інсургентаў павінна была рушыць ў абраным кірунку, а другая, для дэманстрацыі – у Віцебскі павет. 19-га траўня абедзве калоны выступілі з Лужкоў. Меншая частка інсургентаў напала на Лепель, выцесніла адтуль залогу і паспрабавала падняць паўстанне ў Віцебскай губерні, але ўжо праз некалькі дзён была акружаная брыгадай 4-й гусарскай дывізіі генерала Кабукова і разбіта. Другая частка (2 500 чалавек) 24 траўня падыйшла да Віжунаў і ўз'ядналася з вількамірскімі інсургентамі. У гэтым раёне знаходзілася мноства дробных, добра ўзброеных і самастойна дзеючых аддзелаў паўстанцаў, але аб'яднацца пад агульным камандаваннем яны не змаглі. Вілейцамі працягваў камандаваць Радзішэўскі, у Свянцянцаў і дзісенцаў Брохоцкі камандаваў пяхотай а Барткевіч кавалерыяй. Паўстанцы падзяліліся: 25 траўня Брохоцкі і Барткевіч рушылі насустрач польскаму генералу Гелгуду, і злучыліся з ім 12 чэрвеня. Паўстанцы Радзішэўскага некаторы час пераследваліся расейцамі, але здолелі злучыцца з польскімі войскамі генерала Хлапоўскага каля Чабішак. З пяхоты Радзішэўскага былі сфармаваны 26 пяхотны, а з конніцы 12 уланскі палкі, пяхота двух іншых паветаў была далучаная да 19 пяхотнага палка, а з конніцы сфармаваны 10 і 11 уланскі палкі. Так сама трокцы, вількамірцы, упітцы і іншыя былі далучаны да войскаў Гелгуды. Усе гэтыя інсургенты павялічылі рэгулярныя войскі на 10–12 тысяч чалавек.

Сярод вількамірскіх інсургентаў да войскаў генерала Хлапоўскага далучыўся і адзел знакамітай Эміліі Плятар – Жанны д'Арк паўстання 1831 г. Менавіта ёй Адам Міцкевіч прысвяціў верш «Смерць палкоўніка».

У гэты час найбольшую ваенную моц мелі інсургенты Віленскага, Свянцянскага і Дзісенскага паветаў. Віленскія паўстанцы, пад кіраўніцтвам Радзішэўскага, базаваліся каля Мядзеля. Калі да іх далучыліся рэшткі ашмянцаў, раней разбітых каля Рума было вырашана зрабіць напад на Вілейку. 5 траўня інсургенты ўварваліся ў горад з двух бакоў, але там у гэты час знаходзіўся генерал Саф'янаў з двума рэзервовымі батальёнамі. Пасля бою паўстанцы адступілі да Глыбокага, каб злучыцца з паўстанцамі Дзісен-

(Працяг у наст. нумары.)

Войцах Косак. Эмілія Плятар у бітве пад Шаўлямі.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч

Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Юрась Бабіч, Вольга Іпатава, Юрась Каласоўскі, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Аляксей Петрашквіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

(Працяг. Пачатак у папярэдніх нумарах.)

Асабліва тэма 1831 г. – віленскія студэнты. Яны доўга чакалі паўстання ў самім горадзе. Не дачакаўшыся яны самастойна ўзброіліся і выйшлі з горада для вядзення партызанскай вайны. Высланы супраць іх аддзел Крагельскага 20 траўня нанёс паразу частцы студэнтаў у Рудніцкім лесе, праз 4 дні студэнты ўдала адбілі напад роты Віленскага палка, але, недалёка ад Барбарышак, былі нагнаны палкоўнікам Севасьянавым і рассяяны, страціўшы да 200 чалавек. Тым не менш вялікая частка студэнтаў далучылася да войскаў генерала Хлапоўскага.

Галоўнай бядой паўстанцаў была недасведчанасць камандзіраў і жаўнераў, слабое ўзаемадзеянне паміж сабой, што прыводзіла да няздольнасці супрацьстаяць рэгулярнай арміі. Аднак, палкоўнік расейскага генеральнага штаба Пузырэўскі адзначаў, што сярод паўстанцаў былі і дасведчаныя камандзіры. Напрыклад кіраўнік Расіенскага павета Станевіч сур’ёзна займаўся арганізацыяй сваіх войскаў і нарыхтоўкай баявых прыпасаў. А найбольшыя таленты ў партызанскай вайне праявіў правадыр тэлышынскіх інсургентаў Яцэвіч, ён першы зразумеў што паўстанскім войскам немагчыма дзейнічаць вялікімі масамі і даваць рашучыя бітвы, а варта абмежавацца малою вайною. Таму ён падзяліў свае войскі на невялікія, але самастойныя аддзелы і размясціў іх уздоўж курляндскай мяжы, так што параза аднаго з іх не магла шкодзіць іншым, а войскі і начальнікі мелі магчымасць альбо ўхіляцца ад бою альбо прымаць бой, у залежнасці ад таго ці спрыяльна складвалася сітуацыя.

Паўстанне ў Белавежскай пушчы

У Гарадзенскай губерні рэвалюцыйны рух быў слабейшы чым у Віленскай, часткова таму, што з пачаткам паўстання большая частка моладзі з’ехала ў Варшаву і ўжо прыняла ўдзел у паўстанні.

Інсургентаў на Гарадзеншчыне ўзначаліў Т. Краскоўскі, асабісты сакратар цывільнага губернатара, арганізатарамі былі так сама берасцейскі маршалак К. Нямцэвіч, адвакат Ю. Гацкіскі, засядацель гарадзенскага суда Я. Жылінскі. Патрыёты мелі некалькі варыянтаў выступлення. Планавалася захапіць мясцовую заложу або, стварыўшы ў Белавежскай пушчы партызанскі аддзел, пашырыць яго дзеянні на ўсю губерню (Гарбачова В. Паўстанне 1830—1831 гг. у лёсе Ігната Дамейкі // Ігнат Дамейка — светач сусветнай цывілізацыі: Матэрыялы VI Карэліцкіх чытанняў. г. п. Мір, 12 вер. 2002 г.). Складлася так,

што базай паўстання стала Белавежская пушча, дзе галоўны ляснічы інспектар, швейцарца Я. Ронка загадаў пачаць рыхтаваць усё неабходнае. Белавежская пушча мела 160 вёрст у акружнасці, да 50 вёрст у даўжыню і каля 40 у шырыню. У пушчы было 3 галоўныя населеныя пункты: у цэнтры – Белавежа, на паўночным усходзе – Рудня і на паўночным захадзе – Нараўка, яны ж з’яўляліся і вузламі шляхоў, якія вялі праз пушчу.

Капітан Я. Жылінскі заняўся фармаваннем паўстанцкага войска, абсталяваннем лагера, нарыхтоўкай ўзбраення і харчавання. Па ўспамінам інсургентаў, у 4 лагерах сканцэнтравалася каля 250–300 чалавек, сярод якіх знаходзіліся беластоцкія, берасцейскія, ваўкавыскія, пружанскія, лідскія паўстанцы, палкоўнік Пузырэўскі кажа пра 800 інсургентаў падзеленых на некалькі аддзелаў, значную частку паўстанцаў склалі ляснічыя.

Рускі генерал Розэн, даведаўшыся, што мясцовая шляхта, збіраецца ў сяле Крыніцы (усходняя частка пушчы), 11 траўня выслаў туды падпалкоўніка Горскага з 2-ма эскадронамі Вальнскага ўланскага палка, затым даведаўшыся, што да паўстанцаў прыходзіць усё больш мясцовай шляхты і сялян, Розэн 14 траўня выслаў для ўзмацнення Горскага яшчэ падпалкоўніка Сарабію з 3-мя ротамі Мурамскага палка, 1 гарматай і 14 казакамі. Сарабія прыбыў 17 траўня ў Белавежу і знайшоў яе пакінутай жыхарамі. Адтуль ён рушыў у Каралеўскую Альтону, дзе па атрыманых звестках, знаходзіўся галоўны зборны пункт інсургентаў. Тут Сарабія захапіў лагер з запасамі зброі, аднак у гэты час рускі транспарт з 418 фурманак, які рухаўся з Берасця ў Скідаль, быў атакаваны ў лесе каля рэчкі Гвозна і знішчаны, прычым з аховы ў 53 чалавекі ўратавалася толькі 28, таму Сарабія, лічачы сваё становішча ў лесе небяспечным, вырашыў адступіць на поўдзень да Дзмітравіч. Пераканаўшыся, што інсургенты мацней, чым ён меркаваў, Розэн 19 траўня адправіў генерала Ліндэна з Жытомірскім палком, паўэскадрон уланаў з 2 гарматамі, загадаўшы злучыцца з аддзламі Сарабіі і Горскага, пасля чаго ачысціць лес і аднавіць сувязь Гародні і Берасця. Пад Гайнаўкай Ліндэн нечакана сутыкнуўся з Хлапоўскім. Такім быў стан спраў на момант прыходу рэгулярных польскіх войскаў генералаў Гелгуда і Хлапоўскага.

Дзеянні войскаў

Хлапоўскага ў Літве

Хлапоўскі прыйшоў у Літву з аддзелам у 800 чалавек: 1-шы уланскі палк (500 чалавек), 100 чалавек 1-га егерскага палка, 100 афіцэраў і унтэр-афіцэраў і 2-ве конныя гарматы. З ім былі адпраўленыя інструкцыі рэвалюцыйнага ўраду, згодна з якімі паўстанцы павінны былі пазбягаць баёў у адкрытым полі, пакуль не падыдуць новыя значныя сілы, заміж баёў неабходна было займацца арганізацыяй і навучаннем паўстанцаў для таго каб быць гатовым ўзяць пад кантроль балтыйскае ўзбярэжжа для прыёму транспартных караблёў.

Палкоўнік расейскага генеральнага штаба так характарызаваў Хлапоўскага: “Дэ-зідэры Хлапоўскі, былы ад’ютант Напалеона, як сваім вайсковым дарам так і на ўласці-васях характару цалкам быў здольны да выканання небяспечных і цяжкіх заданняў”. Пры прасоўванні сваіх войскаў Хлапоўскі распускаў чуткі, што з’яўляецца толькі авангардам вялікай арміі, якая ідзе следам. Перайшоўшы ўначы з 22 на 23 траўня мяжу Царства Польскага ён затым праз Бельск прайшоў у Белавежскую пушчу для злучэння з інсургентамі. 24 траўня ў Гайнаўцы Хлапоўскі сутыкнуўся з аддзелам расейскага генерала Ліндэна (700 чалавек пры 2-х гарматах) і атрымаў перамогу. У выніку ў палон трапілі 150 вайскоўцаў, былі захоплены ўзбраенне і амуніцыя, якую паўстанцы выкарысталі ў далейшым. Расейцы адступілі да Белавежы, злучыліся там з аддзеламі Сарабіі і Горскага і адступілі да Шэршава. Хлапоўскі рушыў на Свіслач, па дарозе да яго далучылася некалькі аддзелаў інсургентаў, паўсюдна яго пальмяна віталі. У Нараўцы з навакольных вёсак прыходзілі людзі і прыносілі паўстанцам харчаванне. У Масеве да фармавання Хлапоўскага далучыўся з 200 байцаў фармаванне з прыбываючых лівінаў 25-га пяхотнага палка, які ўзначаліў С. Мацэвіч. 27 мая фармаванне Хлапоўскага ўвайшло на тэрыторыю Ваўкавыскага павета, у Мсцібаве яно налічвала болей за 4 000 чалавек. Каб увесці ў зман расейцаў, ён прадэманстраваў намер рухацца да Слоніма, дзе знаходзіўся цэсарэвіч Канстанцін Паўлавіч, а потым пайшоў на Масты, дзе 30 траўня пераправіўся праз Нёман. Затым з мэтай дэманстрацыі рушыў на

Гародню, але развярнуўся і ідуць дзень і ноч каля Шчучына, праз Жалудок і Арланку, 31 траўня падышоў да Ліды. Капітан Камарніцкі, які знаходзіўся ў Лідзе з дзвюма ротамі Віленскага рэзервовага батальёна пры двух гарматах, з набліжэннем Хлапоўскага адступіў па Віленскай дарозе, але быў затрыманы ў адкрытым полі конніцай Хлапоўскага і пасля невялікага супраціву склаў зброю. У гэты час з Жырмунаў да Ліды выступіў аддзел палкоўніка Гаферланда, які прыбыў туды напярэдадні. Хлапоўскі, знішчыўшы аддзел Камарніцкага, атакаваў Гаферланда, расейцы ўмацаваліся на краі лесу і адбілі атаку толькі што сфармаванага літоўскага батальёна. Хлапоўскі, не губляючы тэмпу павярнуў і рушыў праз Мыто на Араны.

31 траўня кур’еры аддзела заехалі ў Заполле, дзе Дамейка аказаў ім неабходную дапамогу і праз Жыбуртоўшчыну таксама накіраваўся ў Ліду (Domeyko I. Pamiętniki. Kraków, 1908.). Пасля паўстання, “адстаўны капітан-інжынер” Тэадор Нарбут абвінавачваўся расійскімі ўладамі ў тым, што падчас побыту Хлапоўскага ў Лідскім павеце напісаў “насківль супраць Рассеі”. Вядома гэтак жа, што пазней, перад планаваным штурмам горада Нарбут чарціў планы Вільні для генерала Гелгуда, таксама засталіся ўспаміны паўстанцаў, што адстаўны капітан Нарбут арганізаваў ліццё гармат у Варнях (Rabnowiczowna Sara. Wilno w powstaniu roku 1830/31. Wilno. 1932.).

З усей Літвы на злучэнне з Хлапоўскім спышаліся аддзелы паўстанцаў: з Ізабелінскага лесу прыйшоў аддзел у 40 чалавек, з-пад Слоніма аддзел графа А. Солтана і памешчыка Мікульскага, да фармавання Хлапоўскага пачала далучацца дробная шляхта. У гэты ж час І. Дамейка быў прызначаны ад’ютантам 25-га пяхотнага палка, у размове з Хлапоўскім ён тлумачыў генералу, што не ведае вайскавай службы, аднак польскі генерал, высока ацэньваючы навуковыя здольнасці і шляхетны характар апошняга, загадаў: “Павінен навучыцца, бо толькі салдатаў павінен тут мець” (Гарбачова В. Паўстанне 1830—1831 гг. у лёсе Ігната Дамейкі // Ігнат Дамейка — светач сусветнай цывілізацыі: Матэрыялы VI Карэліцкіх чытанняў. г. п. Мір, 12 вер. 2002 г.).

Між тым Храпавіцкі, не маючы дакладнай інфармацыі аб сілах Хлапоўскага,

Леанід Лаўрэш

Паўстанне 1830 - 1831 гг.

Да 180-х угодкаў

прымаў меры абароны Вільні, ён быў гатовы пакінуць горад з ненадзейным насельніцтвам і абараняцца ў гарадскім арсенале акружаным валам. Былі пасланыя загады генералу Суліме прыбыць з Вількаміра ў Вільню, а Атрошчанку з Ашмянаў адыйсці ў Салешнікі і сабраўшы там расейскія аддзелы ўтрымліваць горад. Неўзабаве было атрымана данясенне Гаферланда, пра сапраўдны лік паўстанцаў, таму Атрошчанку было загадана знайсці і разбіць Хлапоўскага. Атрошчанка сабраў болей за 1 000 чалавек пяхоты, эскадрон уланаў, 400 казакоў і 9 гармат і рушыў праз Яшуны на Ганушышкі, але польскі генерал рухаўся хутчэй і перахапіў яго не ўдалося. Ліцвіны, падбэдзёраныя прыходам войскаў Хлапоўскага зноў паўсталі і Хлапоўскі рухаўся да Кітавішак для сустрэчы з аддзелам Агінскага. 7 чэрвеня каля Кітавішак Агінскі далучыў да аддзела Хлапоўскага 1000 інсургентаў і аддзел віленскіх студэнтаў, які налічваў да 350 чалавек. Неўзабаве ў адзеле Хлапоўскага было ўжо 5 000 чалавек, што дало яму магчымасць сфармаваць 2 пяхотныя і 4 кавалерыйскія палкі і артылерыйскую батарэю з 5 гармат. Мясцовае насельніцтва забяспечвала паўстанцаў ўсім неабходным і дастаўляла выведвальную інфармацыю. Хлапоўскі прыводзіў свае войскі ў парадак у Жыжморях, адкуль пагражаў, як Вільні, так і Коўні.

Аднак ён планаваў абысці Вільню і рушыць праз Менск на Мазыр, да балот Прыпяці, дзе паўстанне ўжо было падрыхтавана. У гэты час ён даведаўся аб прыбыцці атрада Гелгуда. Генерал Гелгуд быў прызначаны камандзірам і над Хлапоўскім. Хлапоўскі прапаноўваў Гелгуду хутка рухацца да Вільні, каб злучанымі сіламі авалодаць старажытнай сталіцай Літвы. Аднак Гелгуд пераправіўся праз Нёман далёка ад Вільні (каля Гелгуцішак) і запатрабаваў каб Хлапоўскі са сваімі войскамі ішоў да яго.

Паход Гелгуда

27 траўня, на другі дзень пасля бітвы пад Астраленкай, генерал А. Гелгуд рухаўся на злучэнне з галоўнымі сіламі польскай арміі, калі Дэмбінскі прыбыў да яго з кавалерыйскім эскадроном і перадаў славесныя інструкцыі аб далейшых дзеяннях. Гелгуд, на думку сучаснікаў не самы лепшы генерал польскай арміі, такім чынам стаў на чале важнейай экспедыцыі ў Літву. Поль-

скія войскі пад ягоным кіраўніцтвам рушылі спачатку ў Аўгустоўскае ваяводства, 29 мая яны дасягнулі Граева, дзе Дэмбінскі сустрэў свой аддзел і зноў ўзначаліў яго. Аддзелы Гелгуда і Дэмбінскага дасягалі колькасці 12 000 чалавек пры 26 гарматах. Па даозе, недалёка ад Граева, польскія войскі разграмілі аддзел расейскага генерала Сакена, (расейцы страцілі 1 500 чалавек). Далей, праз Аўгустоў, польская армія рушыла на Марыямпаль дзе было прынята рашэнне перапраўляцца праз Нёман каля Гелдуцішак (7 вёрст вышэй па плыні ад Юрбурга), пры гэтым спадзяваліся дапамагчы паўстанню ў Жамойці і сустрэць у Паланзе англійскі карабель са зброяй. Гелгуцішкі былі радзінным месцам генерала Гелгуда і ён хацеў праславіць гэтай пераправай сваіх продкаў. Для дэманстрацыі быў высланы да Коўні авангард Дэмбінскага, які павінен быў замаскаваць рух на Гелгуцішкі. 4 чэрвеня Дэмбінскі прыбыў у Алексцін, насупраць Коўні і пачаў абстрэльваць горад з супрацьлеглага берага, аднак пераправа была на другі бераг і ўзяць горад не адважыўся, таму што хадзілі чуткі пра набліжэнне вялікай масы рускіх войскаў. 7 чэрвеня войскі Гелгуда з далучыўшымся авангардам Дэмбінскага, ужо былі на правым беразе Нёмана. 10 чэрвеня адбылося аб’яднанне войскаў Гелгуда і Хлапоўскага. Асноўныя сілы аддзела Хлапоўскага марша праз Кейданы пайшлі да Рыконтаў і пачалі рыхтавацца да наступлення на Вільню, у той час як два уланскія і 25-ы пяхотны палкі ў адпаведнасці з загадам Гелгуда былі накіраваны да Коўні.

10–11 чэрвеня ў Зеймах было абвешчана пра заснаванне так званай Часовага паўстанцкага ўраду для беларуска-літоўскіх зямель. Узначаліў урад генерал граф Т. Тышкевіч. Паўнамоцтвы новага ўраду распаўсюджваліся толькі на землі Віленскай губерні, у тым ліку і на Браслаўскі, Свянцянскі і Ашмянскі паветы. Адным з першых крокаў Цэнтральнага паўстанцкага ўраду стала распрацоўка 11 чэрвеня 1831 г. прыняцця фармавання “паспалітага рушэння” і фармаванне апалчэння.

Рух войскаў Гелгуда на Вільню выклікаў энтузіязм жыхароў горада. Святары ў поўным уборы дабраслаўлялі войскі, насельніцтва абсыпала іх шлях кветкамі. Узяцце старажытнай сталіцы мела б каласальнае маральнае значэнне для развіцця паўстання, сталіца мела і велізарнае ваеннае значэнне – ў ёй былі вялікія арсеналы са зброяй, запасамі вайскавай маёмасці і 200 гармат. Аднак канцэнтрацыя паўстанцаў каля Вільні ішла павольна і рускія паспелі сцягнуць да сталіцы амаль усе свае войскі з Літвы. (Працяг у наст нумары.)

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч

Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Юрась Бабіч, Вольга Іпатава, Юрась Каласоўскі, Ірына Марачкіна, Леакадзія Мілаш, Аляксей Петрашкewіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні. 231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23. Газета падпісана да друку 30.05.2011 г. у 10.00. Замова № 1005. Аб’ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў. Падпісны індэкс: 63865. Кошт падпіскі: 1 мес.- 2130 руб., 3 мес.- 6390 руб. Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

4 Ад родных ніў

(Заканчэнне. Пачатак у
папярэдніх нумарах.)

У чаканні інсургентаў, войскі пад камандаваннем Сакена размясціліся на Панарскіх гарах пад Вільняй. Толькі 19 чэрвеня Гелгулд падышоў да Вільні, і пачалася бітва, якая працягвалася каля 8-мі гадзін і скончылася паразай войскаў паўстанцаў. З 21 чэрвеня да Вільні пачала падыходзіць рэзервовая армія графа Талстога (44 000 чалавек) і магчымаці паўтарыць штурм больш не было (Брянцев П.Д. *Восстание поляков в 1830 и 1831 гг. Вильна. 1896.*).

Войскі на чале з Гелгулдам пачалі рухацца ў кірунку Жамойціі, разам з імі былі і сябры Часовага Літоўскага ўраду. Аддзел Хлапоўскага атрымаў загад галоўнакамандуючага накіравацца ў Коўню і аб'яднацца з аддзеламі, якія прыбылі туды раней. 21 чэрвеня Хлапоўскі быў на месцы, аднак 22 чэрвеня быў атрыманы новы загад, паводле якога ў Коўне неабходна было пакінуць 25-ы пяхотны полк Мацэвіча, а асноўным сілам адыйсці на Кейданы. Гэты аддзел (у яго складзе знаходзіўся Дамейка), планавалася выкарыстаць для прыкрыцця адступаючай арміі. Пасля Кейдан паўстанцы пачалі адыходзіць да Шаўл'ю дзе стаў аддзел генерала Крукава ў (2 500 чалавек). Выбіць расейцаў з горада не атрымалася і прыйшлося адступіць да Куршанаў. У Куршанах ад паўстанцаў засталася не болей за 11000 чалавек. Тут была склікана ваенная рада. Пасля доўгіх спрэчак, вырашылі падзяліць войска на 3 аддзелы: Дэмбінскага, Роланда і Хлапоўскага. Гелгулд быў адхілены ад камандавання і далучыўся да аддзела Хлапоўскага. Сярод паўстанцаў павялічвалася нервовасць, і польскі афіцэр Скульскі страляў ва ўпор забіў генерала Гелгулда. Рускія войскі працягвалі ціснуць з усіх бакоў, і аддзелы паўстанцаў Роланда і Хлапоўскага перайшлі ля Палангі прускую мяжу склаўшы зброю. 13 ліпеня ў складзе 25-га пяхотнага палка ў Прусіі апынуўся і Дамейка.

Аддзел Дэмбінскага здолеў вырвацца. На сваім шляху ён разграміў некалькі рускіх атрадаў, пераправіўся праз Нёман ля Збойска (каля Іўя) і 22 ліпеня прыбыў у Варшаву. Па дарозе да Дэмбінскага далучыліся некалькі соцен паўстанцаў з Наваградчыны. Пры ўступленні ў горад аддзел меў самы стракаты выгляд: паўстанцы былі апранутыя ў польскія і рускія мундзіры, у студэнцкія сурдаты і сялянскую вопратку, былі абарваныя і босыя, але шмат хто ўзброены дарагой зброяй. Кавалерысты сядзелі на вялікіх і маленькіх конях: жамойцкіх, рускіх, казацкіх з рознымі сёдламі. Сагнутая і ржавая зброя, худыя і змучаныя коні, падраная зброя – усё паказвала на тую цяжкасць, якія перанесла армія, сярод якой можна было

Паўстанне 1830 - 1831 гг.

Да 180-х угодкаў

сустрэць жанчын і дзяцей.

Апошнім уздымам паўстання было ўзброенае выступленне Мазырскага, Рэчыцкага і Пінскага паветаў у чэрвені і ліпені. На усходзе, у Віцебскай і Магілёўскай губернях паўстанне мела форму непрацяглых хваляванняў шляхты. На пачатку жніўня паўстанне закончылася, і ўвосень на плясах атрымаў загад галоўнакамандуючага накіравацца ў Коўню і аб'яднацца з аддзеламі, якія прыбылі туды раней. 21 чэрвеня Хлапоўскі быў на месцы, аднак 22 чэрвеня быў атрыманы новы загад, паводле якога ў Коўне неабходна было пакінуць 25-ы пяхотны полк Мацэвіча, а асноўным сілам адыйсці на Кейданы. Гэты аддзел (у яго складзе знаходзіўся Дамейка), планавалася выкарыстаць для прыкрыцця адступаючай арміі. Пасля Кейдан паўстанцы пачалі адыходзіць да Шаўл'ю дзе стаў аддзел генерала Крукава ў (2 500 чалавек). Выбіць расейцаў з горада не атрымалася і прыйшлося адступіць да Куршанаў. У Куршанах ад паўстанцаў засталася не болей за 11000 чалавек. Тут была склікана ваенная рада. Пасля доўгіх спрэчак, вырашылі падзяліць войска на 3 аддзелы: Дэмбінскага, Роланда і Хлапоўскага. Гелгулд быў адхілены ад камандавання і далучыўся да аддзела Хлапоўскага. Сярод паўстанцаў павялічвалася нервовасць, і польскі афіцэр Скульскі страляў ва ўпор забіў генерала Гелгулда. Рускія войскі працягвалі ціснуць з усіх бакоў, і аддзелы паўстанцаў Роланда і Хлапоўскага перайшлі ля Палангі прускую мяжу склаўшы зброю. 13 ліпеня ў складзе 25-га пяхотнага палка ў Прусіі апынуўся і Дамейка.

Так скончылася паўстанне на Літве.

Паўстанне на Валыні таксама пацярпела паразу.

Заканчэнне паўстання

Між тым, галоўная руская армія, пасля бітвы пад Астраленкай адступіла да Пулстуска і ў канцы траўня (праз два тыдні) была папоўнена. Ваіна зацягвалася, а руская армія так і не магла дасягнуць вырашальнага выніку. У Расеі распаўсюджваліся самыя нявыгадныя чуткі пра фельдмаршала, яго нават абвінавачвалі ў здрадзе.

Фельдмаршал Дыбіч вырашыў у чэрвені прыступіць да аблогі Варшавы, але 29 траўня ён памёр ад халеры. Пасля смерці Дыбіча, рускую армію ўзначаліў начальнік штаба Дыбіча генерал Толь. Але хутка на змену Толь (25 чэрвеня) прыехаў Паскевіч-Эрванскі які раней добра зарэкамендаваў сябе ў вайне з туркамі. Па прыбыцці ў Пулстук ён загадаў сцягнуць да горада максімальную колькасць войскаў і потым рушыў на Варшаву. 5 ліпеня руская армія чацвярма калонамі выступіла да Варшавы. З-за дажджоў і бездаражы шлях да польскай сталіцы заняў больш за месяц.

Польскі камандуючы Скрыжынецкі не супрацьдзейнічаў прасоўванню рускіх войскаў да Варшавы, таму яго бяздзейнасць выклікала незадаволенасць. Скрыжынецкі вымушаны быў пайсці ў адстаўку, і на яго месца быў прызначаны генерал Дэмбінскі, які толькі што прывёў свой аддзел з Літвы. У гэты час збунтаваліся нізы Варшавы, у выніку рэвалюцыйных пературбацый дыктатарам Варшавы стаў генерал Крукавецкі. Ён зняў з пасады Дэмбінскага і ўзяўшы яго ў турму, а Адама Чаргарыйскага і Леявеля прысудзіў да шыбеніцы, і ім абодвум прыйшлося ратавацца ўцэкамі за мяжу. Новы дыктатар прызначыў камандуючага войскамі свайго сябра генерала Малахоўскага.

Між тым рускія войскі

(60 000 чалавек і 200 гармат) набліжаліся да Варшавы. Каб не дапусціць іх пераправы на левы бераг Віслы, Малахоўскі адправіў супраць рускіх войскаў ў 20 000 чалавек пад камандаваннем генерала Рамарына. Супраць Рамарына Паскевіч высунуў войскі двух рускіх генералаў: Красоўскага і Розэна. У серыі сутычак рускія войскі прыціснулі аддзел Рамарына да аўстрыйскай мяжы. Польская армія ў 14 000 чалавек з 42 гарматамі перайшла мяжу і была інтэрнавана.

Напрыканцы жніўня – у пачатку верасня Паскевіч аблажыў Варшаву. Пасля чацвярох дзён блакады ён склікаў ваенную раду, на якой вырашылі штурмаваць горад. У гэты час быў атрыманы зварот цара з патрабаваннем да паўстанцаў скласці зброю і змірыцца. Зварот быў перададзена палякам з прапановай пачаць перамовы. Для перамоваў з Варшавы прыехаў генерал Прандзіньскі якому і было ўручана пасланне цара. На наступны дзень расейцам перадалі ліст ад дыктатара Крукавецкага, якое заканчвалася словамі: «Палякі ўзялі зброю за незалежнасць Айчыны ў тых межах, якія справеку адозыялі яе ад Расеі, народны ўрад чакае адказу ў якой меры Яго Імператарскай Вялікасці можа выканаць гэтае жаданне».

Паскевіч загадаў рыхтавацца да штурму. У 5 гадзін 6 верасня рускія войскі, калонамі, пад гукі музыкі, маючы наперадзе 92 гарматы рушылі на штурм. Даўжэй за ўсіх супраціўлялася Воля, камандзір якой, генерал Савінскі, на прапанову здацца адказаў: «Адно з ваіх ядраў адарвала мне нагу пад Барадзіным, і я зараз не магу зрабіць ні кроку назад», ён быў забіты пры штурме. Паскевіч зладзіў сваю стаўку ў Волі, на працягу ночы з 6 на 7 верасня расейцы бамбардавалі другую лінію; польская артылерыя адказвала слаба, за недахопам зарадаў. Раніцай 7 верасня Паскевіч аднавіў штурм. Але па просьбе польскага боку да 3 гадзін дня было абвешчана перамір'е. Паколькі пасля заканчэння гэтага тэрміну паўстанцы не здаліся, штурм быў адноўлены. Падчас бою Паскевіч быў кантужаны і рускую армію ўзначаліў генерал Толь. Да вечара амаль усе ўмацаванні Варшавы былі ўзятыя. На наступны дзень паміж бакамі была складзена ўмова, паводле якой Варшава здаецца непрыяцелью, а польскія войскі адыходзіць да Плоцка і чакаюць далейшых рашэнняў.

Апоўдні 8 верасня рускія войскі ўвайшлі ў Варшаву. Польскай ўрад пера-

ехаў ў Закрочын, і пачаў пасяджэння пад кіраўніцтвам Немаеўскага. На гэтым пасяджэнні быў дэзавуяваны акт аб падначаленні рускім, галоўнакамандуючым быў прызначаны генерал Рыбінскі. Ён сабраў разрозненыя аддзелы ў адно войска ў 30 000 чалавек спрабаваў аднавіць ваенныя дзеянні, але сур'ёзна ваяваць польская армія ўжо не магла. Таму на пачатку кастрычніка, пад ціскам расейцаў, апошнія польскія войскі перайшлі прускую мяжу і былі інтэрнаваны.

26 лютага 1832 г. з'явіўся «арганічны статут», паводле якога Польскае Царства аб'яўлялася часткай Расеі, скасоўваўся сойм, і заміж сойма засноўваўся дзяржаўны савет, члены якога прызначаліся самім імператарам, скасоўваўся польскае войска. Старое адміністрацыйнае дзяленне на ваяводства было заменена дзяленнем на губерні. Намеснікам Царства Польскага быў прызначаны граф Паскевіч, які атрымаў тытул князя Варшаўскага. Фактычна гэта азначала прыняцце курсу на ператварэнне Царства Польскага ў рускую правінцыю – на польскую тэрыторыю распаўсюджваліся расейская манетная сістэма і сістэма мер і вагаў.

На тэрыторыі гістарычнай Літвы быў ліквідаваны Віленскі ўніверсітэт. Было вырашана, каб ва ўсіх навучальных установах кіраўнікамі былі толькі расейцы, павялічана колькасць гадзін вывучэння рускай мовы, а выкладчык рускай мовы заміж малодшага выкладчыка стаў старэйшым, гісторыя і статыстыка сталі выкладацца на рускай мове. Віленская навучальная акруга была паменшана, вялікая яе частка адышла да Кіеўскай і Беларускай навучальных акругаў. Была ліквідавана ўніяцкая царква.

Для паслаблення ўплыву каталіцкага духавенства, рускі ўрад пастанавіў:

- Каб ад змешаных шлюбаў каталікоў і праваслаўных (былых уніятаў) дзеці былі праваслаўныя.
- Кандыдаты на епіскапскія пасады выбіраліся ўрадам.
- Каталіцкія духоўныя асобы без згоды свецкай улады «не мелі права кроку зрабіць з свайго месцазнаходжання».

Рымскія папы, спачатку Рыгор XIV а потым Пій IX дасылалі свае пратэсты, але ў Расеі не звярнулі на іх ні якой увагі і, «як непатрэбны дакумент здалі ў архіў».

У 1840 г. на ўсёй тэрыторыі Беларусі было скасавана дзеянне Статута 1588 г.

Памёр Васіль Шчэцька

У Злучаных Штатах Амерыкі 27 траўня на 89-м годзе жыцця памёр беларускі патрыёт і грамадскі дзеяч Васіль Шчэцька.

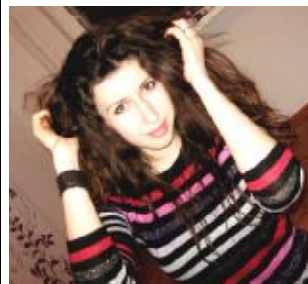
Нарадзіўся ён у вёсцы Апечкі, што каля Стоўбцаў. Васіль Шчэцька прайшоў праз жыццё складанымі шляхамі і сцэжкамі часоў польскай і савецкай акупацыяў, бадзяжнага пражывання ў паваснай Нямецчыне, працы і навукі ў Вялікабрытаніі, Бельгіі ды Амерыцы.

На працягу доўгіх гадоў жыцця на чужыне Васіль Шчэцька трымаўся свае грамады, дзякуючы чаму здолеў працягваць асвету ў Беларусі ў Заходняй Нямецчыне, а пасля – у Лювенскім універсітэце ў Бельгіі. Быў актыўным удзельнікам беларускага скаўскага руху, здабыў сабе ступень скаўтмайстра. Пасля заканчэння гімназіі два злішні гады адпрацаваў у ангельскіх вугальных капальнях. У Англіі належаў да так званых Дванаццаткі – групы выпускнікоў Купалаўскай гімназіі, што таксама працавалі ў шахтах. Дванаццаткаўцы за свае заробленыя грошы выдавалі месячны часопіс «Наперад!». У 1950 годзе дзевяцём з іх, у тым ліку Васілю Шчэцьку, пашчасціла атрымаць стыпендыі і стацца студэнтамі Лювенскага ўніверсітэта. Гісторыя гэтай групы хлапцоў-бязбацькавічаў апісаная ў кнізе «Дванаццатка».

Кніга выйшла ў Нью-Ёрку ў 2002 годзе ў выдавецтве Беларускага інстытуту навукі і мастацтва.

Янка Запруднік.

Верш з падарожжа

Нас сорок на месцах

Аўтобус!
Нас сорок на месцах!
У кожнага думкі свае,
Але ў кожнага ў сэрцы
Жыве любоў да яе...

Да роднай мясіны,
дзе кожны
Нам добра вядомы куток;
Да роднай з дзяцінства
нам мовы,
Што прадзед
пакінуць нам змог!

Мне вельмі шкада,
што па-руску
Са мной размаўляюць бацькі!
А ў гэты час сэрца мова
Знікае кудысь ў закуткі!

Аўтобус!
На месцах нас сорок!
Але ўжо і ў думках людзей
Жыве БЕЛАРУСКАЯ мова,
Што мовы любой БАГАЦЕЙ!
Наш кар.
Святлана Моцная.

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Юрась Бабіч, Вольга Іпатава,
Юрась Каласоўскі, Ірына Марачкіна,
Леакадзія Мілаш, Алесь Петрашкевіч,
Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль,
Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко,
Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by/>

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 6.06.2011 г. у 10.00. Замова № 1216.
Аб'ём 1 друкаваны аркуш. Наклад 2000 асобнікаў.
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 2160 руб., 3 мес.- 6480 руб.
Кошт у розніцу: па дамоўленасці.

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб рэгістрацыі № 908 ад
18 снежня 2009 г. выдадзена Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslova@tut.by